

Grundlag

RETFÆRD er et *kritisk* forum om retlige spørgsmål.

RETFÆRD er et *marxistisk* tidsskrift, der er åben for en *bred debat*.

RETFÆRD har et *nordisk perspektiv*. De retlige problemkredse i Norden er i vidt omfang af fælles karakter, og det nordiske retsperspektiv er væsentligt i europæisk sammenhæng.

RETFÆRD henvender sig til *alle*, der betragter retssystemet som et vigtigt felt i kampen mod kapitalismen og for socialismen.

I de senere år har det retlige system fået stigende betydning i den statslige politik, da den øgede statslige indgriben i det borgerlige samfund sættes igennem ved hjælp af retssystemet. Opløsning i den borgerlige retsstat og indskrænkninger i de demokratiske friheder er centrale træk i denne udvikling.

RETFÆRD beskæftiger sig teoretisk med denne udvikling. Og RETFÆRD behandler mulighederne for en progressiv juridisk-politisk praksis.

Redaktionskomité

Svend Askær, Henrik Bang, Strange Beck, Peter Blume, Lars Helms, Kirsten Ketscher, Hans Kjellund, Claus Valeur Nissen, Hanne Petersen, Margrete Bak Pedersen, Helmuth Schleder mann, Torben Wanscher og Henrik Zahle.

Redaktion

Strange Beck, Institut for Privatret, Aarhus Universitet, DK-8000 Aarhus C. Tlf. (06) 13 01 11.

Henrik Zahle, Retsvidenskabeligt Institut, Studiestræde 6, DK-1455 København K. Tlf. (01) 15 21 66.

Nordiske kontaktpersoner

Finland: Niklas Bruun, Byfogdegränd 6 D, 00640, Helsingfors 64.

Sverige: Håkan Hydén, Rättssociologiska Seminariet, Lunds Universitet, S-222 21 Lund.

Dag Victor, Billvägen 9, S-752 48 Uppsala.

Norge: Håkon Lorentzen, Institut for Retssosiologi, Sporveisgt. 35, N-Oslo 3.

Henvendelse til forfatterne kan ske gennem redaktionen eller forlaget Modtryk.

RETFÆRD udgives med støtte af Statens Samfundsvidenskabelige Forskningsråd.

Modtryk, Socialistisk forlag A.m.b.A.

Mejlgade 21-23, DK-8000 Aarhus C.

Tlf. (06) 12 79 12

Sats: MODTRYK

Tryk: Werk's Offset

Indbinding: Henriksens Eftf., Åbyhøj

1. oplag 1978

ISSN: 0105-1121.

Introduktion

ØKONOMISK KRIMINALITET er hovedtemaet for dette hæfte af RETFÆRD. Der er flere grunde til at tage dette tema op.

Nogen samlet fremstilling om økonomisk kriminalitet findes ikke, og i de juridiske lærebøger er emnet ikke behandlet. I de traditionelle juridiske fremstillinger omtales forholdet mellem økonomi og kriminalitet i forbindelse med de såkaldte formueforbrydelser, herunder navnlig berigelsesforbrydelserne. En berigelsesforbrydelse består som regel i, at *et individ søger at skaffe sig midler til et privat forbrug*, men gør det på en samfundsmæssigt uacceptabel måde. Kriminaliseringen retter sig her især mod samfundets økonomisk og socialt underprivilegerede grupper.

Den økonomiske kriminalitet har et andet klasse-mæssigt aspekt: Den angår forskellige former for økonomisk virksomhed, hvor *enkeltkapitaler søger at opnå erhvervmæssig rentabilitet* på en måde, der er samfundsmæssigt uacceptabel. I kapitalistiske samfund er den økonomiske virksomhed styret af interessen i profit. Det er derfor økonomisk virksomhed kan medføre alvorlige – men ikke uundgåelige – skader på mennesker og miljø. Skader på mennesker, først og fremmest arbejderne, og på miljø medfører nemlig ikke omkostninger for den enkelte virksomhed, og de indgår derfor ikke i den enkelte virksomheds kalkule. Skader på omverdens miljø eller på arbejdere dækkes af andre – af det offentlige eller gennem privat forsikring – eller dækkes slet ikke.

En væsentlig opgave ved studiet af økonomisk kriminalitet er at se, hvorledes denne forskel i den klasse-mæssige baggrund for kriminaliteten – og kriminaliseringen – får betydning.

Økonomisk kriminalitet er ikke noget nyt. Men den har i de seneste år antaget former, som har bidraget til, at der er rejst en bred politisk protest. Denne protest har forskellig baggrund, bl.a. fordi kriminaliteten har forskellige virkninger: Arbejdernes liv og velfærd er truet på arbejdspladsen – luftforurening rammer navnlig beboerne omkring industrivarterer – en spildevandsudledning kan ødelægge et fiskeri.

I forbindelse med den øgede statslige regulering på næsten alle samfundsområder er også produktion og afsætning blevet undergivet indgribende regulering. Men brancher eller enkeltvirksomheder har ofte kunnet sætte sig ud over de krav, som fulgte af denne regulering. I denne sammenhæng er den politiske protest blevet næret af, at der fra statslig side er reageret langt mildere ved lovovertrædelser af denne art end ved traditionel kriminalitet. Man kan f.eks. sammenligne straffen for et tyveri, der er begået af en flere gange tidligere straffet person, med den straf, som et forsikringsselskab fik for flere års skatteunddragelse.

De statslige indgreb i den kapitalistiske økonomi er en opfølgning af den faglige og politiske protest mod den hensynsløse anvendelse af farlige stoffer i produktionen, farligt arbejdsmiljø, skadevirkninger på det eksterne miljø, forringet produktkvalitet og vildledende reklame. Men ind-

grebene er ikke kun begrundet som en imødekommelse af protesten. Staten har en interesse i at gribe ind over for de trusler mod den samfundsmæssige reproduktion, som nedslidningen af arbejdskraften og den omfattende miljødelæggelse fører med sig. På samfundsmæssigt plan er den økonomiske kriminalitet nemlig uøkonomisk. Hertil kommer, at det i det indbyrdes forhold mellem konkurrerende virksomheder bliver uacceptabelt, at den ene virksomhed skal kunne have fordel af at overtræde regler, som den anden må overholde, og staten må derfor håndhæve reglerne på en ensartet måde for at sikre enkeltkapitalerne lige konkurrencebetingelser.

De politiske interesser bag kriminaliseringen af økonomisk virksomhed er således meget forskellige. En behandling af sådanne – undertiden modgående – interessers betydning kan man finde i Retfærds særhæfte. Valeur/Kjellund: Staten og arbejderbeskyttelsen.

De statslige initiativer mod den økonomiske kriminalitet har givet sig flere udslag: Der er nedsat udvalg til kulegravning af området, lovgivningen er skærpet, en forbrugerombudsmandsinstitution er indført, og der er oprettet særlige afdelinger inden for politi og anklagemyndighed (det såkaldte »bagmandspoliti«, som dog navnlig tager sig af skadelig økonomisk virksomhed, som har nær tilknytning til de traditionelle berigelsesforbrydelser). Men udbyttet har været pauvert. Udvalgene har vanskeligt ved at trænge til bunds i området. Og de lovgivningsmæssige stramninger er få og følges kun i begrænset omfang op af rimelige kontrolmidler og sanktioner i retshåndhævelsen.

Disse magre resultater må ses i lyset af, at en betydelig del af den økonomiske kriminalitet har nøje sammenhæng med grundlæggende strukturer i det økonomiske system. Det klassemæssige aspekt viser sig her ved, at stærke kapitalinteresser er mod en kriminalisering.

Retspolitisk må man i første omgang kræve regler, der entydigt forbyder, at menneskers liv og velfærd af økonomiske grunde skal udsættes for nogen risiko. Der må etableres en effektiv kontrol af, at sådanne regler overholdes. Og overtrædelse af regler om arbejdsmiljø, energianvendelse, levnedsmiddelkvalitet o. s. v. må straffes med bøder af en størrelsesorden, som virkelig betyder noget for virksomhedernes omkostningsberegning. Sikkerhedsorganisationen på arbejdspladserne må styrkes, og de arbejdsretlige muligheder for reaktion på sikre eller sandsynlige brud på miljøreglerne bør udvides.

Fagforeningernes interesse for krav af dette indhold er voksende. Når den faglige og politiske kamp for effektive indgreb mod økonomisk kriminalitet vinder fodfæste, vil man erfare, hvor langt man kan komme uden at gribe ind over for grundpillerne i den kapitalistisk organiserede økonomi.

Det er derfor vigtigt at fastholde økonomisk kriminalitet som politisk-juridisk tema og udbygge den endnu relativt beskedne forskning på området.

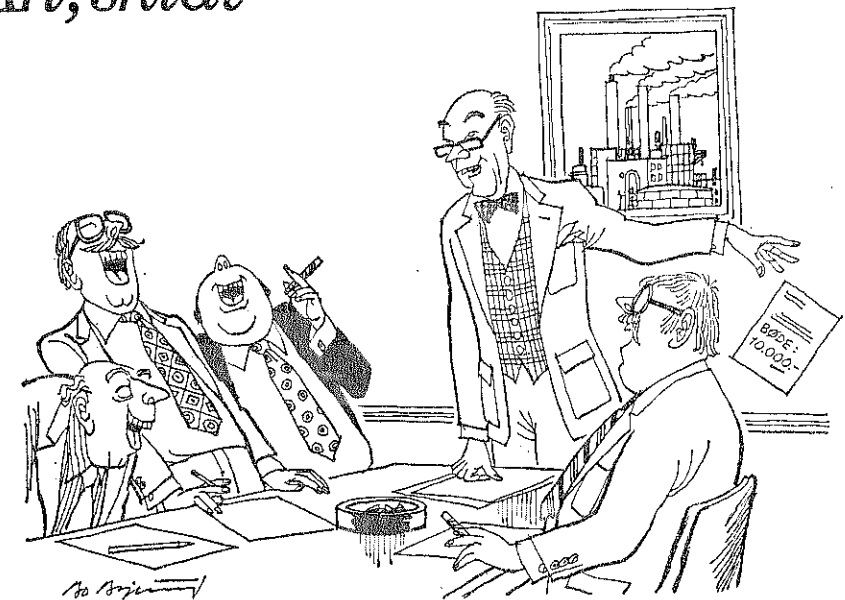
RETFÆRD ønsker med dette hæfte at yde et bidrag hertil.

En central side af den aktuelle debat på området er afgrænsningen af

begrebet økonomisk kriminalitet. Dette spørgsmål beskæftiger Jørgen Jepsen sig med i artiklen »Økonomisk Kriminalitet – om definitionsmagt og definitionsmagi«. Som fremhævet af forfatteren er der her ikke tale om en begrebsdiskussion af udelukkende akademisk interesse. Kampen om definitionen af økonomisk kriminalitet er i væsentlig grad begrundet i behovet for legitimering af gængse udnyttelsesmetoder. Til dette formål er definitioner et effektivt middel, idet man ved en snæver afgrænsning af fænomenet skaber tilsvarende snævre forestillinger om problemets størrelse. Definitionen af økonomisk kriminalitet er et spørgsmål om social magt, ikke blot om videnskabelig stringens.

I artiklen »Økonomisk vækst gennem økonomisk kriminalitet« beskæftiger Kjell Haagenes sig med normbrud i forbindelse med den norske kraftudbygning. De potentielle lovbrudere på området har solide magtpositioner i samfundet og har langt hen ad vejen sammenfaldende interesser med staten. Da udbygningen af kraftforsyningen generelt er en samfundstjenlig opgave, står man tilsyneladende overfor en altruistisk lovbruder. Kontrasten til traditionel berigelseskriminalitet afspejler sig i vagt udformede regler og sanktioner af overvejende økonomisk karakter. Og som

Åh, skidt

Bøderne for at evne naturen til regnes ikke for noget af lovovertræderne.

— og således forfrisket af en sund latter over miljøloven går vi over til næste punkt på dagsordenen.

ved andre former for økonomisk kriminalitet er der her minimal risiko for straffesanktioner, medens den økonomiske gevinst ved lovbruddet er overordentlig stor.

Lignende tendenser påpeges af *Hannu Takala* og *P.O. Träskman* i deres gennemgang af et konkret eksempel på økonomisk kriminalitet: sagen om den finske cellulosefabrik Lievestuore. Den manglende effektive indgriben overfor en virksomheds brud på miljølovgivningen havde her bl.a. forbindelse med, at der var sammenfald mellem virksomhedens økonomiske interesse og den statslige beskæftigelses- og udviklingspolitik. Samtidig er sagen belysende for retsvæsnets rolle i en sådan konflikt, hvorom forfatterne kan fastslå, at »rättsväsendets roll blev att uppvisa anpassningsbarhet«.

Hæftets temaafdeling om økonomisk kriminalitet afsluttes med *Stina Holmbergs* analyse af den svenske Konkurrencebegrænsningslags tilblivelse og forandrede politiske rolle. Hensigten med loven var oprindeligt at bidrage til en skærpelse af konkurrencen for derigennem at fremskynde strukturforandringer og lavere priser. De negative effekter af strukturforandringen har imidlertid medført, at loven i dag bruges til at hindre, at strukturforandringen går for langt. Forfatterens gennemgang af praksis fra området viser, at loven har haft effekt, hvor reguleringen har ligget på linie med erhvervslivets egen udvikling, medens det er mere usikkert, om loven er anvendt mod forhold, som erhvervslivet omfatter som værende i dets egen interesse. Artiklen bidrager således til belysningen af grænserne for den statslige kontrol af næringslivet.

Hæftet behandler andet end økonomisk kriminalitet:

Ved den ændring af den danske retsplejelov, som trådte i kraft den 1. oktober 1978, indførtes for første gang systematiske regler om udelukkelse af såvel private som beskikkede forsvarere. I *Ingo Müllers* artikel »Nye begrænsninger i forsvarsadvokatens frihed?« belyses med eksempler fra Vesttyskland, hvordan et sådant regelsystem kan fungere. Forfatteren beskæftiger sig med de meget betydelige indskrænkninger, der er sket i de vesttyske forsvarsadvokaters rettigheder i straffesager. Siden 1975 er der foretaget lovgivningsmæssige begrænsninger i disse rettigheder ved ikke mindre end 6 love om ændring af strafferetsplejen. Ved siden af disse lovindgreb har domstole og justitsbureaukratiet imidlertid foretaget yderligere indskrænkninger af forsvarsmulighederne. Således føres for øjeblikket straffesager og disciplinære søgsmål mod mere end 50 advokater med det formål at få dem fjernet fra advokatarbejde. Næsten alle disse sager er indledt af statsadvokaturene som følge af forsvarsadvokathandlinger. Der er her tale om politisk engagerede advokater, som søges udelukket fra udøvelse af deres forsvarsvirksomhed eksempelvis med den begrundelse, at de pågældende »i hvert fald ikke havde været negativt indstillet overfor denne kriminelle personkreds« eller »ikke havde indtaget den nødvendige distance til sin klient med det resultat, at han til sidst havde mistet sin uafhængighed af denne«. På denne måde kan, som

påpeget af forfatteren, enhver forsvarshandling i politiske retssager blive til »understøttelse af en kriminel forening«. Disse sager mod politisk engagerede advokater er ikke blot en trussel for den direkte implicerede, men har alvorlige konsekvenser for forsvarrets frihed generelt. Og med et citat fra artiklen: »Begrænsningen af advokatens frihed er udtryk for en delvis tilintetgørelse af ytringsfriheden for alle«.

Timo Konstaris artikel omhandler den historiske udvikling og samfundsmæssige baggrund for informationsstrategiernes udvikling i den finske forvaltning. Trods undersøgelsens nationale karakter findes klare paralleller til udviklingen i de øvrige nordiske lande. Artiklen supplerer således RETFÆRD's første artikel om retsinformationsproblematikken, »Information eller undertrykkelse« af Helmuth Schledermann, som bragtes i RETFÆRD 5.

I en aktuell kommentar behandler *Jens Færkel* det arbejde, som for tiden foregår i samtlige nordiske lande med henblik på ændring af lovgivningen om udlændinge. Specielt for Danmarks og Sveriges vedkommende har der været et betydeligt politisk pres for reformer på området, efter at problemet om udlændinges retssikkerhed er blevet accentueret ved en række konkrete sager. I forbindelse med en kritisk gennemgang af det aktuelle lovgivningsarbejde gives der i kommentaren konkrete forslag til en udbygning af udlændinges retssikkerhed.

Thomas Mathiesens bog, »*Rett og samfunn*« anmeldes af en gruppe danske studenter, som har arbejdet med bogen under et seminar. Der er tale om en dobbeltanmeldelse, hvis første halvdel har karakter af en generel omtale af bogen med hovedvægt på en kritisk behandling af Mathiesens materialitetsmodel. Anden halvdel af anmeldelsen beskæftiger sig hovedsagelig med bogens praksisorienterede afsnit.

Endelig bringes en kort omtale af *Göran Elwin* og *Dag Victor*s bog »Rätt och marxism«.

Oktober 1978